

Informator przedwyborczy – samorząd terytorialny w pigułce

Część pierwsza: samorząd gminy

Ta część informatora jest najobszerniejsza, z dwóch powodów. Po pierwsze gmina jest wspólnotą samorządową mającą najszerszy zakres działania. Po drugie wiele rozwiązań dotyczących funkcjonowania powiatu i samorządowego województwa, wzorowanych jest na wcześniej wprowadzonych regulacjach dotyczących gmin.

Gmina to podstawowa, najbliższa mieszkańcom wspólnota samorządowa. Obecne samorzady gminne istnieją w Polsce od 1990 roku, podstawą ich działania jest **ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym**. Ustawa określa m.in. czym jest gmina, jaki jest zakres jej działania, jakie są władze gminy, i jakie mają kompetencje. Gminy tworzy Rada Ministrów w drodze rozporządzenia, może również łączyć i dzielić gminy, określać ich granice, ustalać i zmieniać nazwy gmin oraz siedziby ich władz.

W Polsce obecnie jest 2 477 gmin, w tym: 1 464 gminy wiejskie, czyli takie, na terenie których nie ma miasta, 711 gmin miejsko-wiejskich, w skład których wchodzi miasto i okoliczne wsie oraz 302 gminy miejskie, czyli gminy będące miastami. Status miasta nadaje Rada Ministrów w drodze rozporządzenia. W 2023 roku rząd nadał w ten sposób 34 miejscowościom status miast, który obowiązuje od 1 stycznia 2024 roku. Dzięki temu 34 gminy wiejskie stały się gminami miejsko-wiejskimi. Przy nadawaniu praw miejskich bierze się pod uwagę wiele kryteriów: liczbę mieszkańców (przyjmuje się co najmniej 2 tysiące), infrastrukturę komunalną, posiadanie wyodrębnionego centrum, utrzymywanie się większości mieszkańców z działalności pozarolniczej (co najmniej 60%), czy posiadanie praw miejskich w przeszłości. Rada Ministrów, choć zdarza się to obecnie bardzo rzadko, może również odebrać prawa miejskie, np. w sytuacji, w której niespełnione są najważniejsze warunki niezbędne do uzyskania praw miejskich, gdy miasto staje się częścią innego miasta albo na wniosek władz miejskich poparty przez mieszkańców.

Gminy są zróżnicowane pod względem obszaru i liczby mieszkańców. Najmniejsza gmina w Polsce, Górowo Iławeckie, ma ok. 3,3 km², największa, Pisz, liczy ponad 633,6 km². Jedną z gmin o najmniejszej liczbie mieszkańców jest Krynica Morska, w której mieszka ok. 1,3 tys.

osób, największa pod względem liczby mieszkańców jest Warszawa, w której mieszka prawie 2 mln osób.

Główne zadania samorządu gminnego

Gmina jest samorządem tworzonym po to, aby **zaspokajać podstawowe potrzeby zbiorowe i indywidualne mieszkańców**. Zgodnie z Konstytucją RP zadania nie zastrzeżone prawem dla powiatu, województwa czy administracji rządowej należą do gminy. Gmina realizuje także sporo zadań zleconych jej przez administrację rządową. W związku z tym zakres działania gminy jest bardzo szeroki. Poniżej wymienione zostały główne obszary zadań oraz przykłady działań podejmowanych w tych obszarach przez gminy:

- dbanie o przestrzeń publiczną: budowa, remonty oraz przebudowa dróg, ulic, mostów, budynków, parków będących własnością gminy,
- dbanie o zaopatrzenie mieszkańców w prąd, wodę, kanalizację, usuwanie odpadów: remonty i budowa nowych instalacji energetycznych, wodno-kanalizacyjnych, utrzymywanie czystości w gminie, utrzymanie wysypisk śmieci, prowadzenie selektywnej zbiórki odpadów,
- zapewnienie mieszkańcom dostępu do telekomunikacji: budowa nowych sieci telekomunikacyjnych, tworzenie publicznie dostępnej sieci Wi-Fi,
- transport zbiorowy: tworzenie połączeń autobusowych i tramwajowych, ustalanie częstotliwości kursowania pojazdów komunikacji miejskiej, remonty taboru,
- ochrona zdrowia: działania z zakresu profilaktyki zdrowotnej, prowadzenie samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej, zapewnienie pomocy terapeutycznej i rehabilitacyjnej osobom uzależnionym od alkoholu i narkotyków, własne programy prozdrowotne, np. dofinansowanie zapłodnienia in-vitro czy szczepień przeciw grypie,
- pomoc społeczna: wspomaganie osób potrzebujących w zakresie schronienia, posiłku, ubrania, dożywianie dzieci, tworzenie ośrodków pomocy społecznej, udzielanie świadczeń socjalnych, praca socjalna, usługi opiekuńcze, kierowanie do domów pomocy społecznej,
- wspieranie rodziny i systemu pieczy zastępczej: finansowanie kwestii związanych z zapewnieniem zastępczej opieki dzieciom i młodzieży,

- gminne budownictwo mieszkaniowe: budowa oraz utrzymanie mieszkań komunalnych, oraz mieszkań socjalnych,
- edukacja publiczna: remonty, budowa nowych i utrzymanie szkół podstawowych, finansowanie zajęć pozalekcyjnych,
- kultura: tworzenie i prowadzenie bibliotek, ośrodków kultury, tworzenie i utrzymanie parków kulturowych, renowacje zabytków,
- kultura fizyczna: remonty, budowa i utrzymanie obiektów sportowych, popularyzowanie sportu i aktywności fizycznej wśród dzieci i młodzieży,
- porządek publiczny i bezpieczeństwo: wyposażenie i utrzymanie gminnego magazynu przeciwpożarowego, finansowanie straży miejskiej, współpraca z policją i strażą pożarną, prowadzenie programów edukacyjnych w zakresie bezpieczeństwa,
- planowanie przestrzenne, czyli określanie, w jaki sposób mogą zostać wykorzystane tereny gminy,
- dbanie o zieleń gminną: utrzymanie terenów zielonych, zasadzenia nowego drzewostanu, tworzenie oraz utrzymanie parków i skwerów,
- budowa i utrzymanie cmentarzy komunalnych,
- utrzymanie gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych,
- budowa i utrzymanie gminnych targowisk,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami działającymi w sferze pożytku publicznego.

Opisane wyżej działania służą przede wszystkim zaspokajaniu potrzeb zbiorowych wspólnoty, ale gmina podejmuje także szereg decyzji administracyjnych w **indywidualnych sprawach mieszkańców**, takich, jak na przykład:

- wydawanie dowodów osobistych,
- wydawanie aktów urodzenia i aktów zgonów,
- nadawanie numerów PESEL,
- udzielanie ślubów cywilnych i konkordatowych,
- zgłoszenie urodzenia dziecka,

- wydawanie pozwoleń na wycięcie drzew,
- dokonywanie wpisów do centralnej ewidencji i informacji o działalności gospodarczej,
- wydawanie budowlanych decyzji środowiskowych,
- ustalanie wysokości podatku od nieruchomości, podatku od środków transportowych, podatku rolnego,
- ustalanie stawek czynszu za dzierżawę części nieruchomości będących własnością gminy,
- wpisanie do rejestru wyborców,
- zameldowanie na pobyt stały lub czasowy,
- zgłoszenie zgromadzenia publicznego.

Szczegółowe informacje o zakresie działań każdej gminy można uzyskać w urzędzie gminy/miasta i na stronie Biuletynu Informacji Publicznej gminy/miasta.

Podstawą działania gminy jest jej coroczny **budget**, czyli plan dochodów i wydatków gminy. Głównymi źródłami dochodów gmin są: subwencja ogólna, czyli pomoc finansowa państwa udzielana w celu wyrównywania niewystarczających dochodów własnych gmin, dotacje celowe z budżetu państwa na zadania administracji rządowej realizowane przez gminy, udział w podatku PIT, podatek od nieruchomości, dochody z majątku gminy, udział w podatku CIT, inne podatki, np. rolny, opłaty lokalne, dochody z majątku gminy.

Wydatki gmin są zróżnicowane, ale najczęściej największe środki przeznaczone są na oświatę i edukację, transport i komunikację, gospodarkę komunalną oraz pomoc społeczną.

Władze samorządu gminnego

Najważniejsze decyzje o tym, co robi gmina podejmuje **rada gminy** składająca się z radnych wybieranych bezpośrednio przez mieszkańców. Jeżeli siedziba rady gminy znajduje się w mieście położonym na terytorium tej gminy, rada nosi nazwę rady miejskiej. Rada gminy składa się z:

- 15 radnych w gminach do 20 tys. mieszkańców,
- 21 radnych w gminach do 50 tys. mieszkańców,
- 23 radnych w gminach do 100 tys. mieszkańców,

- 25 radnych w gminach do 200 tys. mieszkańców oraz po trzech radnych na każde dalsze rozpoczęte 100 tys. mieszkańców, nie więcej jednak niż 45 radnych.

Do głównych kompetencji rady gminy należy:

- uchwalanie statutu gminy, który określa zasady, zakres i organizację funkcjonowania gminy,
- powoływanie i odwoływanie skarbnika gminy, który jest głównym księgowym budżetu,
- uchwalanie budżetu gminy, rozpatrywanie sprawozdania z wykonania budżetu oraz podejmowanie uchwały w sprawie udzielenia lub nieudzielenia absolutorium z tego tytułu,
- rozpatrywanie raportu o stanie gminy oraz podejmowanie uchwały w sprawie udzielenia lub nieudzielenia wotum zaufania z tego tytułu,
- kontrolowanie działań wójta/burmistrza/prezydenta, jednostek gminnych i jednostek pomocniczych gminy,
- uchwalanie planu ogólnego gminy oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
- uchwalanie programów gminnych, w tym programu współpracy z organizacjami pozarządowymi,
- ustalanie zakresu działania jednostek pomocniczych, zasad przekazywania im składników mienia do korzystania oraz zasad przekazywania środków budżetowych na realizację zadań przez te jednostki (więcej o jednostkach pomocniczych poniżej),
- podejmowanie uchwał w sprawach podatków i opłat w granicach określonych w ustawach,
- podejmowanie uchwał w sprawach majątkowych gminy.

Rada gminy wybiera ze swego grona przewodniczącego i maksymalnie trzech jego zastępców. Wyłącznym zadaniem przewodniczącego i jego zastępców jest organizowanie pracy rady gminy oraz prowadzenie jej obrad. Rada gminy obraduje na sesjach, które są transmitowane i utrwalane za pomocą urządzeń rejestrujących obraz i dźwięk. Nagrania obrad są udostępniane w Biuletynie Informacji Publicznej i na stronie internetowej gminy. Rada gminy może powoływać komisje, a radni mogą tworzyć kluby radnych.

Rada gminy podejmuje decyzje w formie **uchwał**. Uchwały rady gminy są udostępniane w Biuletynie Informacji Publicznej gminy. Rada gminy może tworzyć ciała opiniodawczo-doradcze, w skład których wchodzi mieszkańcy i przedstawiciele ich organizacji, na przykład młodzieżową radę gminy czy gminną radę senioralną.

Władzą wykonawczą, czyli realizującą uchwały rady gminy i zadania wynikające z ustaw jest:

- **wójt** w gminie wiejskiej,
- **burmistrz** w gminie miejsko-wiejskiej i miejskiej,
- **prezydent** w mieście liczącym powyżej 100 tys. mieszkańców lub w mieście, w którym zwyczajowo ten tytuł jest stosowany.

Wyjątkowość gminy polega na tym, że w przeciwieństwie do powiatu i województwa, gdzie władze wykonawcze wybierają odpowiednio rada powiatu i sejmik wojewódzki, **wójtów/burmistrzów/prezydentów wybierają bezpośrednio mieszkańcy**. To powoduje, że pozycja wójta/burmistrza/prezydenta jest o wiele silniejsza niż starosty czy marszałka województwa.

Główne zadania wójta/burmistrza/prezydenta to:

- przygotowywanie projektów uchwał rady gminy, w tym projektu budżetu gminy oraz programów gminnych,
- określanie sposobów wykonywania uchwał,
- gospodarowanie mieniem komunalnym,
- wykonywanie budżetu gminy,
- kierowanie bieżącymi sprawami gminy i reprezentowanie gminy na zewnątrz,
- zatrudnianie i zwalnianie kierowników gminnych jednostek organizacyjnych.

Realizując te zadania wójt/burmistrz/prezydent:

- kieruje urzędem gminy/urzędem miasta,
- kieruje Urzędem Stanu Cywilnego,
- wykonuje zadania szefa obrony cywilnej gminy,
- opracowuje plan operacyjny ochrony przed powodzią oraz ogłasza i odwołuje pogotowie i alarm przeciwpowodziowy,

- zarządza ewakuację terenów zagrożonych powodzią,
- podpisuje umowy i porozumienia w imieniu gminy, w tym umowy dotacji dla organizacji pozarządowych na realizację zadań gminnych,
- nadzoruje działalność jednostek organizacyjnych gminy, na przykład ośrodków pomocy społecznej, żłobków, przedszkoli, szkół podstawowych, samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej, straży miejskich, centrów kultury, bibliotek, pływalni, ośrodków sportu i rekreacji, spółek komunalnych oraz zatrudnia i zwalnia kierowników tych jednostek,
- opracowuje i realizuje strategie i programy gminne, na przykład strategię rozwoju gminy, strategię rozwiązywania problemów społecznych, program współpracy z organizacjami pozarządowymi, program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych i przeciwdziałania narkomanii, gminny program rewitalizacji, gminny program wspierania rodziny,
- wydaje decyzje w indywidualnych sprawach z zakresu administracji publicznej.

Wójt/burmistrz/prezydent – w drodze pisemnego upoważnienia - może część swoich kompetencji przekazać swojemu zastępcy, sekretarzowi, skarbnikowi lub kierownikom jednostek organizacyjnych. Wójt/burmistrz/prezydent podejmuje decyzje w formie **zarządzeń** lub decyzji administracyjnych. Zarządzenia publikowane są w Biuletynie Informacji Publicznej gminy. W realizacji swoich zadań wójt/burmistrz/prezydent wspiera się **urzędem gminy/urzędem miasta**, który działa w oparciu o regulamin nadany przez wójta/burmistrza/prezydenta. Wójt/burmistrz/prezydent może także powoływać ciała doradczo-konsultacyjne, przykładem są rady działalności pożytku publicznego, w których zasiadają przedstawiciele organizacji społecznych działających na terenie gminy.

Jednostki pomocnicze gmin

Gmina jest wyjątkowym samorządem, ponieważ może tworzyć swoje **jednostki pomocnicze**, czego nie mogą robić powiaty czy samorządowe województwa. Decyzję o utworzeniu jednostek pomocniczych podejmuje rada gminy w drodze uchwały po przeprowadzeniu konsultacji z mieszkańcami lub z ich inicjatywy. Jednostkami pomocniczymi w gminach wiejskich są najczęściej **sołectwa**, w miastach **dzielnice** i **osiedla**. Zasady tworzenia, łączenia, podziału oraz znoszenia jednostki pomocniczej określa statut gminy.

Jak sama nazwa wskazuje jednostka pomocnicza to wspólnota mieszkańców w ramach gminy, która wspomaga samorząd gminy w zarządzaniu wsią, osiedlem czy dzielnicą. Jednostki pomocnicze nie mają osobowości prawnej i w związku z tym nie mogą we własnym imieniu i na własną odpowiedzialność podejmować czynności prawnych. W ich imieniu robi to gmina. Zakres kompetencji jednostki pomocniczej, sposób jej działania i organizację jej władz określa rada gminy. Jednostki pomocnicze przede wszystkim wybierają, planują i oceniają działania gminy realizowane na ich terenie, mogą także wnioskować do władz gminy w kwestiach ważnych dla sołectwa, dzielnicy czy osiedla, np. lokalizacji obiektów przemysłowych czy wysypisk komunalnych, likwidacji samowoli budowlanej, funkcjonowania policji czy straży miejskiej. Sołectwa korzystają z funduszu sołectkiego, czyli wydzielonych środków w budżecie gminy przeznaczonych na działania na rzecz mieszkańców konkretnego sołectwa. O tym, jakie to mają być działania decyduje zebranie wiejskie.

W sołectwie najwyższą władzą jest zebranie wiejskie, w którym mogą uczestniczyć wszyscy mieszkańcy, którzy ukończyli 18 rok życia. Uchwały zebrania wykonuje sołtys, czyli władza wykonawcza, którego ciałem doradczym jest rada sołecka. W osiedlach i dzielnicach są odpowiednio: rady osiedli i dzielnic oraz zarządy osiedli i dzielnic, na czele których stoją przewodniczący. Wyjątkowa w tym zakresie jest Warszawa, w której ustawowo powoływanie dzielnic jest obowiązkowe, a na czele zarządów dzielnic stoją burmistrzowie.

Mieszkańcy wybierają sołtysa, radę sołecką, radnych osiedla i dzielnicy w głosowaniu tajnym i bezpośrednim. Wybory zarządza rada gminy, a sposób ich przeprowadzenia określa w uchwale. Wybory do jednostek pomocniczych nie mogą być przeprowadzane wraz z wyborami samorządowymi czy wyborami do Sejmu, Senatu czy Parlamentu Europejskiego. Wyjątkiem są wybory do rad dzielnic Warszawy. Kadencja władz jednostek pomocniczych określona jest w ich statutach, najczęściej to 5 lat.

W wyborach organów jednostek pomocniczych mogą brać udział wszyscy pełnoletni, stali mieszkańcy wsi, osiedla czy dzielnicy. Takie same warunki musi spełniać osoba wybierana na sołtysa czy radnego, ale dodatkowo nie może być to osoba pozbawiona praw publicznych prawomocnym orzeczeniem sądu, pozbawiona praw wyborczych prawomocnym orzeczeniem Trybunału Stanu bądź ubezwłasnowolniona prawomocnym orzeczeniem sądu.

Wybory władz samorządu gminnego

W przypadku samorządu gminnego wybieramy **radnych**, czyli członków rady gminy oraz **wójta/burmistrza/prezydenta**. Wybory władz gminnych odbywają się wraz z wyborami

władz powiatów i samorządowych województw, zarządza je Premier. Wybory samorządowe odbędą się w tym roku 7 kwietnia. Radnych gminnych oraz wójtów/burmistrzów/prezydentów wybieramy w wyborach bezpośrednich, powszechnych, równych i tajnych. Władze gminy mogą wybierać obywatele polscy, obywatele Unii Europejskiej niebędący obywatelami polskimi oraz obywatele Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, którzy najpóźniej w dniu głosowania kończą 18 lat oraz stale zamieszkują na obszarze gminy. Wybierać nie mogą osoby pozbawione praw publicznych prawomocnym orzeczeniem sądu, pozbawione praw wyborczych prawomocnym orzeczeniem Trybunału Stanu oraz osoby ubezwłasnowolnione prawomocnym orzeczeniem sądu.

Kandydować na radnego gminnego może osoba mająca prawo wybierania radnych. Kandydat na radnego rady gminy nie może jednocześnie kandydować na radnego rady powiatu lub radnego sejmiku województwa. Kandydatem na radnego nie może być osoba skazana prawomocnym wyrokiem na karę pozbawienia wolności za przestępstwo umyślne ścigane z oskarżenia publicznego lub umyślne przestępstwo skarbowe lub pozbawiona przez sąd prawa wybieralności.

Na wójta/burmistrza/prezydenta może kandydować tylko obywatel polski, mający prawo wybierania, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 25 lat, ale nie musi stale zamieszkiwać na obszarze gminy, w której kandyduje. Kandydatem w wyborach wójta/burmistrza/prezydenta w danej gminie nie może być osoba, która została uprzednio dwukrotnie wybrana na to stanowisko w tej samej gminie, począwszy od 2018 roku. Kandydatem na wójta/burmistrza/prezydenta nie może być osoba skazana prawomocnym wyrokiem na karę pozbawienia wolności za przestępstwo umyślne ścigane z oskarżenia publicznego lub umyślne przestępstwo skarbowe lub pozbawiona przez sąd prawa wybieralności. Kandydat na wójta/burmistrza/prezydenta może kandydować do rady gminy tylko na obszarze gminy, w której kandyduje na wójta, nie może natomiast jednocześnie kandydować na wójta w innej gminie.

W wyborach gmina podzielna jest na okręgi wyborcze. W każdym okręgu mieszkańcy głosują na jednego kandydata na wójta/burmistrza/prezydenta. W przypadku gmin do 20 tys. mieszkańców w każdym okręgu wybierany jest jeden radny, w gminach większych, od 5 do 8 radnych. Radnych i wójta/burmistrza/prezydenta wybieramy na okres 5 lat spośród kandydatów zgłoszonych przez komitety wyborcze. Mogą być one tworzone przez partie polityczne, koalicje partii politycznych, organizacje społeczne oraz przez wyborców. Komitet wyborczy utworzony przez mieszkańców, który zgłasza kandydatów tylko w jednym województwie, musi

być utworzony przez co najmniej pięciu obywateli mających prawo wybierania i mieć poparcie co najmniej 20 obywateli, ale ten ostatni wymóg nie dotyczy komitetu zgłaszającego kandydatów na radnych w gminie do 20 tys. mieszkańców. Jeżeli obywatelski komitet wyborczy zgłasza kandydatów w więcej niż jednym województwie, musi być utworzony przez co najmniej 15 osób i mieć poparcie co najmniej 1 000 osób. Komitety wyborcze obywateli i organizacji społecznych muszą zostać zgłoszone do komisarzy wyborczych w przypadku jednego województwa, a jeżeli komitet ma zgłaszać kandydatów w więcej niż jednym regionie - do Państwowej Komisji Wyborczej. **Komitet wyborczy trzeba zgłosić najpóźniej do 55 dnia przed dniem wyborów, czyli w nadchodzących wyborach samorządowych do 12 lutego.** Z kolei komitet wyborczy musi zarejestrować listę kandydatów. Kandydaci na radnych muszą zostać zgłoszeni najpóźniej w 34 dniu przed dniem wyborów (**4 marca**), a kandydaci na wójta/burmistrza/prezydenta najpóźniej w 24 dniu przed dniem wyborów (**14 marca**).

W przypadku wyborów do rad gmin do 20 tys. mieszkańców oraz wyborów wójta/burmistrza/prezydenta na liście może być jeden kandydat, w gminach większych na liście musi być co najmniej 5 kandydatów, ale liczba kandydatów nie może być większa niż liczba radnych wybieranych w danym okręgu wyborczym, powiększona o dwóch kandydatów. Wśród nich kobiety i mężczyźni muszą stanowić co najmniej 35%. Każda lista kandydatów musi mieć poparcie co najmniej 25 wyborców w gminie do 20 tys. mieszkańców i co najmniej 150 wyborców w większej gminie. Kandydaci na wójta/burmistrza/prezydenta nie muszą mieć poparcia obywateli, ale prawo zgłoszenia ich mają tylko te komitety wyborcze, które zarejestrowały listy kandydatów na radnych, w co najmniej połowie okręgów wyborczych w danej gminie. Prawo zgłaszania kandydatów na radnych przysługuje każdemu komitetowi wyborczemu.

W gminie liczącej do 20 tys. mieszkańców o wyborze na radnego rozstrzyga liczba ważnie oddanych głosów na poszczególnych kandydatów. Wybrane zostają te osoby, które uzyskały największą liczbę głosów. W gminach większych podziału mandatów pomiędzy listy kandydatów na radnych dokonuje się proporcjonalnie do łącznej liczby ważnie oddanych głosów, odpowiednio na kandydatów danej listy. W podziale mandatów uczestniczą jednak listy kandydatów tych komitetów wyborczych, na których listy w skali gminy oddano co najmniej 5% ważnie oddanych głosów.

W przypadku wyborów wójta/burmistrza/prezydenta wygrywa ten kandydat, który uzyskał więcej niż połowę ważnie oddanych głosów. W przypadku, gdy żaden z kandydatów nie spełnił tego warunku, odbywa się druga tura wyborów. Bierze w niej udział tylko dwóch kandydatów,

którzy w pierwszej turze uzyskali największą liczbę głosów. Druga tura odbywa się w 14 dniu od daty pierwszej tury, czyli w tym roku **21 kwietnia**. Wybrany zostaje ten kandydat, który w drugiej turze otrzymał większą liczbę ważnie oddanych głosów. Wyniki wyborów ogłasza Państwowa Komisja Wyborcza, a ważność wyborów stwierdzają sądy okręgowe.